

УДК 159.98:377.3

ІНТЕРВІЗІЯ ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА КАР'ЄРНОГО ЗРОСТАННЯ

Журавель А.В., к. психол. н.,
старший викладач кафедри психології
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Стаття присвячена вивченню сутності інтерв'їзії та специфіки її застосування як засобу підготовки студентів-психологів до побудови професійної кар'єри. Розкрито зміст і вдосконалено структуру готовності психолога до консультативної діяльності як складової його психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри. Виявлені фактори, які обумовлюють формування психологічної готовності майбутніх психологів до консультативної діяльності.

Ключові слова: кар'єра, готовність до професійної діяльності, засоби підготовки до здійснення кар'єри, інтерв'їзія, студенти-психологи.

Статья посвящена исследованию сущности интервизии и специфики ее использования как средства подготовки студентов-психологов к построению профессиональной карьеры. Раскрыто содержание и усовершенствована структура готовности психолога к консультативной работе как составляющей его психологической готовности к осуществлению профессиональной карьеры. Выявлены факторы, которые обуславливают формирование психологической готовности будущих психологов к консультативной деятельности.

Ключевые слова: карьера, готовность к профессиональной деятельности, средства подготовки к осуществлению карьеры, интервизия, студенты-психологи.

Zhuravel A.V. INTERVISION AS A MEAN OF PREPARATION OF PSYCHOLOGISTS TO PROFESSIONAL ACTIVITY AND CAREER ADVANCEMENT

The article is devoted research of essence of intervision and specific of its use as mean of preparation of students-psychologists to implementation of professional career. The structure of readiness of psychologist to consultative work as constituent of him psychological readiness to realization of professional career is improved. Found out factors which stipulate forming of psychological readiness of future psychologists to consultative activity.

Key words: career, readiness to professional activity, means of preparation to implementation of career, intervision, students-psychologists.

Постановка проблеми. Останнє десятиліття в Україні збільшувався попит на висококваліфікованих психологів-практиків і психологічне забезпечення різних сторін життєдіяльності суспільства. Зростання такого попиту, популярність професії психолога визначають традиційно велику кількість абітурієнтів, які щорічно обирають цей профіль професійної підготовки. Проте далі опановує професію і залишається працювати за спеціальністю доволі небагато випускників. Це пояснюється як розчаруванням в обраній професії у зв'язку з умовами і оплатою праці, так і психологічною неготовністю до професійної діяльності та побудови професійної кар'єри.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз психологічних досліджень (М. Бадалова, С. Болтівець, Л. Долгих, Т. Канівець, Л. Карамушка, А. Коваленко, О. Креденцер, Л. Лавриненко, Л. Лежніна, С. Максименко, Н. Оліфірович, В. Панок, С. Петрушин, Н. Пророк, М. Савчин, В. Семиченко, О. Філь, Я. Чаплак,

О. Чебикін та ін.) показав, що між умовами підготовки майбутніх психологів у вищому навчальному закладі і вимогами професії існують суперечності, які визначають низький рівень готовності майбутніх психологів до побудови професійної кар'єри [1; 2; 4].

Фахівець-початківець, отримавши вищу освіту за спеціальністю «Практична психологія», вимушений оволодівати багатьма професійними навичками «з нуля», що збільшує тривалість професійної адаптації і побудови професійної кар'єри.

У зв'язку з цим актуальним є пошук таких форм роботи зі студентами, які б за несутеречливої інтеграції до навчального процесу у ВНЗ забезпечували умови для ефективно підготовки студентів-психологів до професійної діяльності і побудови професійної кар'єри шляхом розвитку у них професійно важливих якостей та практичних навичок.

У наукових психотерапевтичних школах з метою формування професійних умінь та навичок, розвитку професійно важливих

якостей психолога-практика активно використовується метод інтервізії, орієнтований на вивчення передового досвіду надання психологічної допомоги, формування професіоналізму спеціаліста, активізацію процесів його самовдосконалення та побудову власних стратегій кар'єрного зростання. На відміну від традиційних методів навчання у вищій школі, що переважно базуються на схемі «знання – уміння – навички» і передбачають саме таку послідовність етапів засвоєння професійних компетенцій, інтервізію у цілому можна визначити як «модель навчання дорослих людей» Д. Колба (досвід – рефлексія – інформування – практика) і «циклічну модель навчання через досвід» О. Бадхена [5]. Підготовка спеціалістів в інтервізійних групах здійснюється шляхом загострення суперечностей і стимулювання до постановки професійних запитань, рефлексії щодо самого себе у створених ситуаціях. Після цього подається необхідна теоретична інформація і відбувається закріплення нового досвіду на практиці.

Такі відомі психотерапевти, як О. Гіршон, В. Карікаш, Ю. Кравченко, С. Скайд, М. Соловейчик, Ф. Траутманн, відзначають високу ефективність цієї роботи під час підготовки майбутніх психоконсультантів і психотерапевтів до побудови професійної кар'єри [3; 5].

Водночас залишається недостатньо розробленим питання застосування інтервізії в умовах навчального процесу у вищій школі з метою підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності і кар'єрного зростання, що обумовило вибір теми дослідження.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробці та впровадженні у навчальний процес ВНЗ програми інтервізійних зустрічей, спрямованої на формування професійно важливих якостей та вмій студентів-психологів і підготовку їх до побудови професійної кар'єри.

Для досягнення мети дослідження в роботі поставлено такі задачі:

- на основі теоретико-методологічного аналізу наукової фахової літератури визначити роль консультативної діяльності у професійній кар'єрі психолога;
- виявити рівень сформованості показників готовності майбутніх психологів до консультативної роботи як складової їхньої професійної кар'єри;
- обґрунтувати доцільність застосування інтервізії як засобу підготовки майбутніх психологів до побудови професійної кар'єри;

– розробити програму інтервізійних зустрічей для підготовки майбутніх психологів до побудови власної професійної кар'єри й емпіричним шляхом перевірити її ефективність в умовах вищого навчального закладу.

Об'єкт дослідження – процес підготовки майбутніх психологів до побудови професійної кар'єри.

Предмет дослідження – інтервізія як засіб підготовки майбутніх психологів до консультативної роботи як складової їхньої психологічної готовності до побудови професійної кар'єри.

У роботі застосовано стандартизовані тестові методики: «Здатність до самоуправління» Н. Пейсахова; «Діагностики оцінки самоконтролю у спілкуванні» М. Снайдера; діагностики рівня розвитку рефлексивності А. Карпова; діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса; діагностики особистості на мотивацію до уникнення невдач Т. Елерса; діагностики мотиваційних орієнтацій у міжособистісних комунікаціях (І. Ладанов, В. Уразаєва); виявлення «Комунікативних та організаторських здібностей» (КОС-2); діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі; вимірювання ригідності; діагностики рівня емпатійних здібностей В. Бойко; діагностики комунікативної установки В. Бойко; тести «Креативність» Н. Вишнякової, життєстійкості (С. Мадді, О. Расказова).

Організація та емпірична база дослідження. Дослідження проводилося у кілька етапів: теоретичний аналіз проблеми, констатувальне дослідження, формувальний експеримент. В експериментальній роботі були задіяні студенти Інституту педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка і Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (спеціальність «Практична психологія»). Загальна база дослідження становила 250 осіб.

Виклад основного матеріалу дослідження. За результатами теоретичного аналізу наявних підходів до розуміння сутності професійної кар'єри доходимо висновку, що дослідження процесу підготовки студентів-психологів до побудови професійної кар'єри доцільно здійснювати у межах організаційно-психологічного підходу. Тобто професійну кар'єру важливу розглядати як процес реалізації особистістю власних здібностей в умовах професійної діяльності, як індивідуальну траєкторію людини у професійній діяльності з метою посадового зростання. Цей підхід дає змогу визначити «психологічне наповнення» професійної кар'єри особистості, ті психологічні чинники, що формують особистісний

потенціал суб'єкта здійснення професійної кар'єри.

Проаналізувавши сутність, мету, завдання та зміст психологічного консультування як окремої галузі психологічної практики і як складового компонента будь-якого з напрямів роботи психолога, у своєму дослідженні консультативну роботу психолога ми трактуємо як процес взаємодії між професійно компетентним консультантом і клієнтом, орієнтований на навчання і особистісне зростання останнього, в ході якого консультант за допомогою адекватних методів і засобів прагне сприяти клієнту дізнатися більше про себе самого, навчитися пов'язувати ці знання зі своїми цілями, щоб досягти більш повного і гармонійного «буття-у-світі». Основними компонентами ефективної роботи психолога-консультанта є його особистісні риси і якості, знання теорії та володіння техніками психологічного консультування, практика і приналежність до професійної спільноти.

Одним із ключових чинників підготовки студентів до майбутньої професійної кар'єри є психологічна готовність до її побудови, тобто сукупність психологічних якостей, необхідних студентам для ефективної професійної діяльності і кар'єрного зростання. Психологічна готовність студентів-психологів до консультативної діяльності свідчить про сформованість у них особистісних якостей і професійних умінь, що є необхідними не лише для надання консультативних послуг, а й для ефективної професійної діяльності у цілому та успішної побудови професійної кар'єри. Ці особистісні якості та вміння відображають інтелектуальну, вольову, організаційно-ділову, комунікативну та емоційну сфери особистості і належать до психологічних чинників мікрорівня, що впливають на розвиток професійної кар'єри особистості. Такий висновок впливає з концепції поліваріативної кар'єри (за Д. Халлом і Ф. Мірвісом); аналізу чинників успішного здійснення професійної кар'єри (О. Бондарчук, Л. Карамушка, О. Креденцер, Є. Могільовкін, О. Філь) [1; 2]; наукових поглядів на сутність психологічного консультування та роль особистісних рис і професійних умінь у кар'єрному успіху працівника (С. Васьківська, П. Горностаї, В. Меновщиков, В. Панок, К. Роджерс) [4; 5].

Узагальнивши наукові підходи до розгляду поняття «інтервізія», у своїй роботі ми її трактуємо як засіб професійно-особистісного зростання і метод кооперативного навчання, у ході якого надається професійна підтримка колегам у їх робочих, актуальних на даний момент труднощах,

створюються сприятливі умови для пошуку власних стратегій побудови професійної кар'єри і здійснюється профілактика професійного застою та емоційного вигорання практикуючих спеціалістів.

Відповідно до функціонального і особистісного підходів у тлумаченні поняття «психологічна готовність до професійної діяльності» системного підходу у дослідженні об'єктів як складних систем, контент-аналізу переліків особистісних якостей, рис та професійних умінь, що забезпечують успішність професійної діяльності практикуючого психолога, нами було розроблено авторську чотириохмодусну системну модель психологічної готовності психолога до консультативної діяльності (рис. 1). Ця модель сукупно відображає мотиваційний, когнітивний, операційний і особистісний компоненти професійної діяльності психолога та його кар'єрного зростання.

У запропонованій моделі психологічна консультація розглядається з чотирьох основних позицій, на які орієнтується і у яких перебуває психолог під час роботи з клієнтом. Ці позиції, що є узагальненими базами структурування, отримали назву «модуси» (філософський термін, який означає змінну властивість, притаманну предмету лише у деяких станах).

Коло «П» – психолог-консультант; його саморегуляція, рефлексія, внутрішній світ. Коло «К» – клієнт, розуміння клієнта, змісту його проблеми, «внутрішній світ» клієнта. Коло «В» – процес взаємодії між клієнтом і консультантом. Коло «Н» – «ноетичний» модус (за В. Франклом) – вимір сенсів, які стосуються як самого консультанта і пов'язані з його світоглядними установками, так і клієнта, його сенсів і тих обставин, що породжують їх дефіцит, «вакуум».

Виділення таких модусів є певною мірою штучним засобом. Проте такий спосіб позначення і опису консультації дає можливість відобразити процес консультування як цілісну систему і структуровано презентувати найбільш значимі професійні вимоги до психолога та важливі особистісні якості, що забезпечують успішність його діяльності і кар'єрного зростання.

Програмою емпіричного дослідження сформованості психологічної готовності майбутніх психологів до консультативної діяльності передбачено вивчення компонентів готовності, що включені до чотириохмодусної системної моделі психологічної готовності психолога до консультативної діяльності.

За допомогою факторного аналізу визначено фактори, що обумовлюють формування психологічної готовності майбутніх

психологів до консультативної роботи, а саме: здатність до самоуправління, креативність, комунікативні установки, емпатія, комунікативні та організаторські здібності, мотиваційні орієнтації у міжособистісних комунікаціях, рівень ригідності-пластичності, уміння вислуховувати, рефлексія, життєстійкість.

Проаналізовано рівень сформованості показників психологічної готовності майбутніх психологів до консультативної роботи та побудови професійної кар'єри.

Показники сформованості здатності до самоуправління: аналіз протиріч – рівень цього критерію залишається у студентів 4–5-го курсів незмінним: $2,35 \pm 1,14$; $2,4 \pm 0,9$ бала, що відповідає рівню нижче середнього; планування – за цим критерієм спостерігається незначне підвищення показника з $2,1 \pm 0,9$ бала на 4 курсі до $2,5 \pm 1,1$ бала на 5-му, проте отримані показники залишаються у межах рівня нижче середнього; критерії оцінки якості досягнутого, де спостерігається незначне підвищення показника з $2,0 \pm 1,1$ бала на 4 курсі до $2,35 \pm 0,9$

бала на 5-му, хоча обидва показники належать до діапазону нижче середнього; прийняття рішень, що залишається незмінним ($3,8 \pm 1,14$; $3,85 \pm 1,2$) у студентів 4–5-го курсів і належить до середнього діапазону вираження; самоконтроль – на 4 курсі дорівнює $2,9 \pm 1,0$ бала та відповідає рівню нижче середнього, спостерігається позитивна динаміка у його розвитку до $3,4 \pm 1,0$ бала на 5 курсі, що відповідає середньому рівню; рівень цього критерію залишається у студентів-психологів 4–5-го курсів незмінним ($4,3 \pm 1,04$; $4,45 \pm 1,0$ бала) і належить до діапазону вище середнього; здатність до самоуправління у цілому, яка на 4 курсі дорівнює $22,5 \pm 6,8$ бала і спостерігається певне підвищення показника до $24,6 \pm 6,2$ бала на 5 курсі, хоча при цьому обидва зазначені показники залишаються у межах середнього рівня вираження цього критерію.

До показників сформованості креативності належать творче мислення, у рівні розвитку якого відбувається незначне зниження з $6,35 \pm 1,7$ бала на 4 курсі до $5,55 \pm 1,3$ бала на 5-му. При цьому отримані дані від-

Рис. 1. Чотирьохмодусна системна модель психологічної готовності психолога до консультативної діяльності (розроблено автором)

повідать середньому рівню розвитку цього критерію; інтуїція, що дещо знижується з $6,4 \pm 1,3$ бала на 4 курсі до $5,4 \pm 1,2$ бала на 5-му, залишаючись при цьому у межах середніх оцінок вираження цього критерію; почуття гумору, що належить до середнього діапазону вираження значення і дещо знижується з $6,75 \pm 1,4$ бала на 4 курсі до $5,4 \pm 1,4$ бала на 5-му; творче ставлення до професії, що різко знижується з середнього діапазону вираження на 4 курсі ($6,35 \pm 1,4$ бала) до позиції нижче середнього рівня на 5-му ($4,85 \pm 1,4$ бала); креативність у цілому, що відповідає середньому рівню розвитку, у межах якого спостерігається певне зниження показника з $47,6 \pm 7,2$ бала на 4 курсі до $41,2 \pm 6,9$ бала на 5-му.

До показників сформованості негативних комунікативних установок належать рівень відкритої жорстокості у ставленні до людей, що підвищується з $28,15 \pm 9,0$ бала на 4 курсі до $29,25 \pm 8,1$ бала на 5-му і відповідає високим показникам вираження; рівень завуальованої жорстокості у ставленні до людей, що відповідає високим показникам вираження і підвищується з $14,8 \pm 4,1$ бала на 4 курсі до $15,15 \pm 3,2$ бала на 5-му; негативні комунікативні установки в цілому, виявлений рівень яких у студентів-психологів 4–5 курсів належить до високого рангу вираження, що свідчить про наявність у них вираженої негативної комунікативної установки. При цьому спостерігається тенденція до збільшення показника з $61,85 \pm 19,7$ бала на 4 курсі до $64,9 \pm 14,4$ бала на 5-му.

До показників сформованості емпатії належать рівень емпатії, у якому діагностується зниження показника з $19,45 \pm 4,9$ бала на 4 курсі до $18,15 \pm 4,0$ бала на 5-му, що відбувається у межах рівня «нижче середнього»; проникаюча здатність в емпатії, показник якої залишається незмінним у студентів-психологів 4–5 курсів ($3,15 \pm 1,0$ та $3,25 \pm 1,0$ бала) і відповідає середньому діапазону вираженості.

Показниками сформованості комунікативних та організаторських здібностей є комунікативні здібності, показник сформованості яких відповідає середньому рівню вираження і залишається незмінним у студентів-психологів 4–5 курсів ($12,5 \pm 4,8$ та $11,9 \pm 4,7$ бала); організаторські здібності, рівень сформованості яких відповідає середнім значенням вираження критерію, у межах якого спостерігається незначне зниження показника з $13,75 \pm 3,6$ бала на 4 курсі до $13,0 \pm 3,0$ бала на 5-му.

Показник ригідності (пластичності) знаходиться на середньому рівні розвитку і не зазнає суттєвих змін протягом навчання ($27,7 \pm 4,4$ та $27,0 \pm 3,4$ бала). Показник уміння

вислуховувати відповідає діапазону сформованості вище середнього, у межах якого діагностується незначне збільшення числового значення з $67,3 \pm 9,2$ бала на 4-му курсі до $69,5 \pm 9,5$ бала на 5-му.

Показник рефлексії відповідає середнім оцінкам вираження цього критерію, у межах яких спостерігається певна позитивна динаміка показника зі $125,65 \pm 20,0$ бала на 4-му курсі до $137,45 \pm 19,7$ бала на 5-му.

Показник життєстійкості належить до середнього діапазону вираження зазначеного критерію, у межах якого відбувається незначне зниження цього показника з $94,4 \pm 17,0$ бала на 4-му курсі до $91,6 \pm 15,8$ бала на 5-му курсі.

За результатами констатувального етапу дослідження визначено, що в умовах традиційного навчання структурні компоненти психологічної готовності психолога до консультативної діяльності як складової професійної кар'єри у студентів розвинені недостатньо. Крім того, не виявлено загальної позитивної тенденції у формуванні і розвитку означених структурних компонентів у студентів 5-го курсу порівняно з 4-м. Тобто наявна система навчання майбутніх психологів у вищій школі не створює відповідних умов для ефективної підготовки їх до професійної діяльності і побудови кар'єри.

З метою підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності нами була розроблена і реалізована програма практикуму «Інтервізія: шлях до ефективного консультування та побудови професійної кар'єри», спрямована на формування і розвиток професійно важливих особистісних якостей та вмінь студентів-психологів, що є факторами успішної побудови професійної кар'єри. Програма складається з трьох блоків загальним обсягом у 64 академічні години.

Перший блок спрямований на оволодіння студентами основними мікротехніками консультування і розвиток у них мікронавичок консультативної взаємодії. Завданням другого блоку програми практикуму є формування особистості психолога, розвиток професійно важливих якостей та вмінь. Ключове завдання третього блоку програми – розвиток творчості у професійній діяльності майбутніх психологів. Реалізація програми практикуму з учасниками експериментальної групи дала позитивні результати.

Висновки з проведеного дослідження. Результати контрольного дослідження свідчать про наявність значущих відмінностей у проявах основних показників психологічної готовності майбутніх психологів до консультативної діяльності та побудови професійної кар'єри, що відбулися у студентів експери-

ментальної групи порівняно зі студентами контрольної групи. Експериментальна апробація програми практикуму сприяла, зокрема, підвищенню у майбутніх психологів навичок рефлексії, креативності, емпатійних умінь, уміння вислуховувати, комунікативних та організаторських здібностей, позитивних мотиваційних орієнтацій у міжособистісних комунікаціях до високого рівня, а здатності до самоуправління і життєстійкості – до рівня вище середнього. Також статистично підтверджено зниження прояву у майбутніх психологів негативних комунікативних установок до низького рівня, що доводить ефективність запропонованої програми практикуму.

Перспективними напрямками подальших досліджень визначено вивчення особливостей застосування інтерв'язі залежно від мотивації професійного вибору студентів-психологів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Канівець Т. Формування психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.10 «Організаційна психологія; економічна психологія» / Т. Канівець ; Ін-т психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. – К., 2013. – 19 с.
2. Карамушка Л. Психологія управління закладами середньої освіти : [монографія] / Л. Карамушка. – К. : Ніка-Центр, 2000. – 332 с.
3. Карикаш В. Основы позитивной психотерапии : [методическое пособие] / В. Карикаш, Н. Босовская. – Черкассы : УНЦПП – Черкасская академия менеджмента, 2003. – 30 с.
4. Петрушин С. Мастерская психологического консультирования / С. Петрушин. – СПб. : Речь, 2006. – 184 с.
5. Траутманн Ф. Руководство по проведению интервью / Ф. Траутманн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.unodc.org/balticstates.